

Nástroje realizácie environmentálnej politiky Európskej únie

Environmentálna politika Európskej únie v ranom štádiu reagovala hlavne na aktuálne problémy životného prostredia, sprísňovanie technických noriem a kontrolu ich dodržiavania. Ďalej sa postupovalo cez zisťovaciu a hodnotiacu činnosť úrovne životného prostredia až k preventívnym aktivitám. Terajšie úsilie je sústredené na hľadanie takých nástrojov environmentálnej politiky, ktoré by garantovali ich vysokú účinnosť. Právne je už zakotvená ochrana flóry a fauny, prístup verejnosti k informáciám o životnom prostredí, ako aj postup pri posudzovaní vplyvov na životné prostredie.

V súčasnosti možno hovoriť o štyroch kategóriách nástrojov environmentálnej politiky: legislatívnych, trhových, horizontálnych a finančných (Birnie, Boyle, 1995).

Legislatívne nástroje

Týmito nástrojmi sa v tradičnej terminológii chápu skôr podzákonné normy, napr. technické, štandardy úrovne, limity znečistenia, obmedzujúce opatrenia a pod. V skutočnosti tieto nástroje nestratili nič zo svojho praktického významu, hoci časovo patria medzi najstaršie spomedzi ostatných uplatňovaných nástrojov.

Ich využitie je aktuálne najmä v týchto prípadoch:

- pri stanovovaní rozhodujúcich ukazovateľov a limitov na ochranu zdravia ľudí a životného prostredia,
- pri implementácii medzinárodných dohôd na ochranu životného

ho prostredia do právneho režimu EÚ,

- pri tvorbe podzákonných noriem, ktoré smerujú k prevencii v oblasti ochrany životného prostredia a ich zosúlaďovaní s fungovaním jednotného trhu.

Trhové nástroje

Trhové nástroje sú konštruované vo forme stimulačnej a antistimulačnej. Obsahujú prvky ovplyvňujúce napríklad cenu tovarov, čím podmieňujú ich spotrebu a v konečnom dôsledku kvalitu životného prostredia. Základné členenie trhových nástrojov je na samoregulačné a regulačné (Winter, 1996).

• **Samoregulačné nástroje** sú vlastne doplnujúce informácie o tovare a službách (napr. označenie výrobkov: environmentálne vhodné, recyklovateľný a pod.) a sú určené spotrebiteľom. Majú pomôcť konzumentovi rozhodnúť sa pri výbere konkrétnej komodity aj z aspektu ochrany životného prostredia a zdravia.

• **Regulačné nástroje** idú o niečo ďalej v podmieňovaní správania sa trhových subjektov. Vyvolávajú potrebu porovnávať konkrétnu produkciu a služby až po medzinárodnú úroveň, čím pôsobia aj na tvorbu cien prostredníctvom tzv. ekologických či zelených daní.

Vychádzajúc z 5. akčného programu pre životné prostredie EÚ aplikujú sa v sledovanej oblasti tieto konkrétne trhové nástroje:

• **Poplatky** za znečistenie vybraných zložiek životného prostredia (vôd, pôdy, ovzdušia a pod.), a to podľa množstva a zloženia znečisťujúcich látok.

• **Finančná stimulácia.** Realizuje sa cestou cenotvorby tak, aby produkcia alebo činnosti, ktoré sú bremenom pre životné prostredie, boli cenovo znevýhodnené. Tým by sa znížila ich spotreba a v dôsledku toho aj nežiaduci vplyv na životné prostredie.

• **Štátna podpora.** Uplatňuje sa formou výhodných, resp. tzv. zelených úverov, daňových úľav, alebo štátnej podpory vývozu pri takých investičných či výrobných aktivitách, ako sú napr. regulačné a meračie technológie, inštalácia katalyzátorov a filtračných zariadení, recyklácia odpadov a pod.

• **Ekoaudit** slúži ako mechanizmus posúdenia možných vplyvov ekonomických aktivít na životné prostredie. Podrobenie sa auditu nie je zákonnou povinnosťou, ale zákonnou možnosťou. Predstavuje atribút prestíže a konkurencieschopnosti. Je prejavom pozitívnych referencií o konkrétnom trhovom subjekte vo vzťahu k ochrane zdravia ľudí (spotrebiteľov) a ich životného prostredia.

• **Zodpovednosť** – v zmysle zodpovednosti za environmentálnu škodu. Jej právnym rámcom je Konvencia Európskej rady o zodpovednosti za škodu spôsobenú činnosťami nebezpečnými pre životné prostredie z r. 1993. Takáto zodpovednosť sa chápe ako zodpovednosť objektívna. Súčasne bol vytvorený Spoločný kompenzačný fond na financovanie likvidácie škôd na životnom prostredí ihneď po ich vzniku (ekologických havárií) s nasledujúcim uplatnením zodpovednosti voči poškodzovateľovi životného prostredia. Tento proces je však časovo náročný, pričom environmentálne škody vyžadujú bezprostredné riešenie situácie.

Horizontálne nástroje

Horizontálne nástroje sa označujú aj ako podporné nástroje environmentálnej politiky EÚ. Síce nepriamo, ale pozitívno-stimulačne ovplyvňujú kvalitu životného prostredia. Medzi takéto nástroje patria:

- **Environmentálne informácie.** Pre optimálne rozhodovanie v istej oblasti je nevyhnutná dostatočná a aktuálna databáza. Za týmto účelom bola v EÚ zriadená Európska agentúra pre životné prostredie, ktorej sídlom je od r. 1993 Kodaň. V období 1993–1997 garantovala štatistický program pre životné prostredie.

- **Vedecký výskum a technologický rozvoj.** Na obdobie 1994–1998 bol vytýčený Program technologického rozvoja (Technological Development and Demonstration Programme), na ktorý bola vyčlenená suma 1 mld. ECU. Ťažiskom programu boli tri oblasti: 1. prírodné prostredie, 2. kvalita životného prostredia, 3. environmentálne a vesmírne technológie pre monitoring a výskum.

- **Verejné plánovanie.** Verejné plánovanie, alebo v užšom slova zmysle aj verejné posudzovanie, sa považuje za kľúč k dosiahnutiu udržateľného rozvoja spoločnosti. V Smernici EHS č. 337/85 O posudzovaní vplyvov činností, publikovanej v Úradnom vestníku Európskeho spoločenstva č. 170/40/1985, sú v prílohe č. 1 uvedené činnosti, ktoré musia byť a v prílohe č. 2 činnosti, ktoré môžu byť posudzované predtým, ako sa pristúpi k ich realizácii.

- **Verejná informovanosť.** Optimálna informovanosť o životnom prostredí, jeho parametroch a kvalite, ako aj prístup verejnosti k environmentálnym informáciám, sa v EÚ považujú za činitele, ktoré môžu pozitívne prispievať ku kvalite životného prostredia. Transparentnosť informácií má aj psychologicko-motivačný aspekt, lebo k rie-

šeniu environmentálnych problémov sú priťahovaní práve tí, ktorých sa v konečnom dôsledku najviac dotýkajú, teda občania, resp. verejnosť. Smernica ES O slobodnom prístupe k informáciám o životnom prostredí (publikovaná v Úradnom vestníku ES č. 158/56/1990) umožňuje jednotlivým subjektom (občanom, ale aj právnickým osobám, obciam, združeniam, mimovládny organizáciám a pod.) požadovať od orgánov verejnej správy informácie o životnom prostredí. Táto právna norma vymedzuje aj prípady, kedy môže byť podanie informácie odmietnuté.

- **Odborné vzdelávanie a tréning návykov** v oblasti ochrany životného prostredia sú v súčasnom období integrálnou súčasťou všetkých vzdelávacích inštitúcií na rôznych stupňoch vzdelávania s najrôznejšou špecializáciou. Sú nezastupiteľné najmä vo výchove a vzdelávaní populácie, ktorá bude v nasledujúcich obdobiach bezprostredne rozhodovať o zásahoch do životného prostredia. Čím bude vzdelávanie efektívnejšie, tým skôr možno očakávať, že postoj a rozhodovanie konkrétnych osôb, prípadne skupín, bude v reálnych situáciách kvalifikovanejšie. Absencia environmentálneho vzdelávania a nedostatočné environmentálne návyky sa, naopak, považujú za hrozbu pre životné prostredie.

Finančné nástroje

Za najdôležitejšie finančné nástroje environmentálnej politiky EÚ sa považujú: Štrukturálny fond, LIFE, Podporný fond a Európska investičná banka.

- **Štrukturálny fond** pozostáva z Európskeho regionálneho fondu rozvoja, Európskeho sociálneho fondu a Európskeho riadiaceho a garančného fondu. Fondy sú určené na prekonanie ekonomických nesúládov medzi rôznymi regiónmi.

- **LIFE** je nástroj určený na financovanie potrieb ochrany životného prostredia, zriadený bol r. 1992. Jeho zdroje sú predurčené na redukcii rôznych foriem znečistenia s osobitným zameraním na zachovanie biogenetickej diverzity prostredia.

- **Podporný fond** je určený na financovanie environmentálnej a dopravnej infraštruktúry v tých členských štatoch EÚ, ktorých hrubý domáci produkt predstavuje menej ako 90 % priemernej úrovne EÚ. V súčasnosti do tohto okruhu patrí Grécko, Írsko, Portugalsko a Španielsko.

- **Európska investičná banka.** Z jej zdrojov sa financujú projekty, ktoré priamo alebo nepriamo prispievajú k regionálnemu rozvoju. V oblasti životného prostredia možno finančné prostriedky použiť na budovanie infraštruktúry vodných zdrojov a dodávky vôd, rekonštrukciu objektov, riešenie odpadového hospodárstva a ochranu morskej vody. Banka poskytuje strednodobé a dlhodobé úvery do výšky 50 % rozpočtových prostriedkov financovanej akcie.

Realizácia environmentálnej politiky EÚ prostredníctvom aplikácie spomínaných nástrojov nemá ešte dlhú tradíciu, ale výrazne sa dynamizuje a je neodmysliteľnou súčasťou udržateľného rozvoja na sklonku 20. storočia. Súčasná legislatíva EÚ priznáva občanom právo na kvalitné životné prostredie, a tým sa stáva aj podmieňujúcim prvkom fungovania jednotného trhu.

Ján Pirč

Literatúra

- Birnie, W. P., Boyle, A., 1995: Basic Documents on International Law and The Environment. Oxford Press, Oxford, p. 10.
- Winter, G., 1996: European Environmental Law. A Comparative Perspective. Dartmouth Publishing Company. Aldershot, England, p. 281.